בריאה

ר׳ ייץ גרינברג - greenberg@hadar.org

פרשת בראשית תשפ״א

"לא היה צריך להתחיל את התורה אלא במצוות החודש הזה לכם", טוען רש"י בפירושו המפורסם לפסוק הפותח של ספר בראשית, וממשיך - הלא אם התורה היא בראש ובראשונה ספר חוקים והלכות, עליה להתחיל ב"מצווה ראשונה שנצטוו בה ישראל" - כלומר, בציווי על קביעת חודשי השנה ומועדי ישראל, זה אשר נפתח במילים "החודש הזה לכם" (שמות י"ב, 1-2). אך הפסוק המדובר מופיע רק אחרי 62 פרקים - איך ניתן ליישב סתירה זו? ואם נמשיך את קו המחשבה של רש"י, הלא אם התורה היא בראש ובראשונה סיפור תולדות העם היהודי (המהווה את חלק הארי של הטקסט המקראי), האם לא נכון יותר להתחיל בעלילות אברהם אבינו, העברי הראשון, במקום שיפציע רק בפרק י"א (פס' כ"ו ואילך) של ספר בראשית?

מהו המסר שהתורה מבקשת להעביר כשהיא בוחרת לפתוח ברגע המדויק שבו נוצר העולם? ומה משמעות סיפור הבריאה בעבורנו?

התורה מציגה את עצמה כספר ייעודו של המין האנושי. התורה גם מגלה שלקיום יש משמעות ומנחה את האנושות למלא את משימתה: השבחת היקום והטבתו כשותפים למעשה בראשית. סיפור הבריאה המופיע בפרק א' אינו מבוסס על עובדות מדעיות – הלא תיאוריות פיזיקליות כבר זיהו את המפץ הגדול כנקודת הפתיחה של היווצרות היקום והתפתחות ממדי זמן ומרחב. התמונה האידילית של גן העדן שמציג בפנינו הטקסט המקראי אינה של יקום בחיתוליו, אלא *דיוקן עתידי* של העולם בסיום תהליך היצירה: גן עדן.

ההתמקדות בסיפור הבריאה היא פנייה לכלל האנושות, וכבר בפסוק הפותח מציג הטקסט המקראי את רעיון הבריאה, מחשבה שכמעט השפיעה על האנושות יותר מכל הגות יהודית אחרת: משמעות מעשה הבריאה היא שהעולם אינו תוצר של תהליך אקראי נטול ערך וחסר יעד אשר עתיד ממילא לשקוע בתהום הנשייה. להיפך - סיפור הבריאה קובע את היעד המבוקש שהוא: "לֹא-תֹהוּ בְּרָאָהּ [אלא] לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ" (ישעיהו מ"ח, 18).

משמעות הבריאה היא שיש לעולם בורא-יוצר, הוויה אינסופית המונָה מספר לכוכבים לכולם שמות תקרא (עפ"י תהלים, קמ"ז, 4), ומשפיעה את טובה לכל ורחמיה על כל מעשיה (תהלים קמ"ה, 9). בפרק א' הוא מכונה "אלוהים" והטקסט המקראי מתאר כוח עצום ובלתי מוגבל אשר מסוגל ליצור יקום אינסופי ולתחזק אותו. למרות הרבגוניות הגדולה בטבע ויסודות מתנגשים ומקוטבים בתוכו, המציאות כולה נשלטת על ידי תהליך אוניברסלי טבעי, אך ישנו רק אלוהים אחד – או כוח אוניברסלי - שמרכז אותה. הרעיון היהודי של האיחוד בבריאה השפיע עמוקות על עיצובן של פילוסופיות דתיות ואסכולות של חשיבה מדעית.

ההנחיה לראות את העולם כיצירה של האומן האולטימטיבי, מכוונת את בני האדם לחוות את החיים והקיום האנושי כפי שהיו ניגשים ליצירת אמנות: לא בשטחיות וברפרוף ולא מתוך הרגל, אלא תוך איתור דפוסים של יופי המעשירים את התמונה וזיהוי ניגודים התורמים זוויות עומק נוספות. כשהעולם נחווה כיצירת אמנות, הדחף הראשוני הוא לשאול מה המסר שמבקש היוצר להעביר ומה הוא מזהה שחשוב לו לחשוף לעינינו.

מבעד לעדשת היצירה אנו חווים את העולם מעמדה של פליאה ומחפשים את אפקט ה"וואו" בכל יציר בריאה הנקרה על דרכנו. אברהם יהושע השל מתאר רגש של תדהמה רדיקלית (Radical Amazement) במפגש עם השכינה. במילים אחרות, כמו כל התנסות אנושית ומערכות יחסים, דת ותפילה אינן צומחות על מצע של היגיון ועובדות אלא מתוך מפגש רגשי ופתיחות לממדים השונים של החיים.

תפיסת העולם כיצירת אמנות נושאת עימה השלכה נוספת: העולם שלנו הוא "טוב מאד", כמאמר האל (בראשית א, ל"א). החיים האנושיים הם אמיתיים, לא אשליה כפי שגורסות דתות שונות, והמשימה לחיות בעולמנו ולפעול לתיקונו היא קיום הציווי האלוהי לעבוד את יצירתו ולשמור עליה (בראשית ב, ט"ו).

רעיון היצירה מציג את התפיסה שעל אף שהקיום הפיזי הוא אמיתי, אין הוא אלא קצה קרחון בלבד. המפגש עם היוצר/אלוהים מחדד את ההבנה שיש ביקום פרמטרים שלא ניתן למשש או לאמוד ואף על פי כן הם אמיתיים ומשמעותיים בדיוק כמו אלה החשופים לעין. כל העולם הפנימי של בני האדם - המורכב מאהבה, רגשות, מערכות יחסים, דמיון, יצירתיות וכו', הוא שריר וקיים וכל הרכיבים הללו מצויים בהוויה ברמה זו או אחרת, ארוגים ושזורים בתוך יצירת הבריאה. לאורך ההיסטוריה, המפגש עם האל נע מן החיצוני אל הפנימי, עד שבתקופתנו ההיכרות עם אלוהים נובעת מתוך אינטואיציה, רגשות, מערכות יחסים וצלילה למצולות הקיום כדי לחזות בפני האלוהות הנסתרת. בשכבת העומק ניתן לפגוש את הישות שדמות אלוהים מוטבעת בה ואשר שוכנת בממדי העומק של החיים.

לבסוף, התיאור המקראי של עבודת הבריאה מסב את תשומת לבנו לשלושה מקצבים שהאל מתווה בתהליך התפתחות היקום: בשפה המקראית, העולם נע מתוהו ובוהו לסדר (שבת) – מצב בו הכל מגיע לידי השלמה ומוצא את מקומו ללא התנגשות בין כוחות הטבע השונים ובין יצירי הבריאה. המקצב השני מלווה מעבר מאי-חיים לחיים (בארבעת הימים הראשונים לבריאה אין אזכור לחיים פרט לעשב ולעצים שנוצרו ביום השלישי. רק בימים חמישי ושישי מתפרצים החיים לסצנה). ולבסוף, חיים שמתחילים את דרכם כצורות קיום פחות מתקדמות אשר מתפתחות לגורמים בעלי עומק, עושר ומסוגלות גבוהה - החל מהצמחייה שנבראת ביום השלישי (צורת חיים מוגבלת ונטועה במקום), עבור בדגת הים הנוצרת ביום החמישי, דרך עופות הכנף ועד לשיא האולטימטיבי – בריאת האדם, צורת קיום כל כך מפותחת ובעלת יכולות עד שהיא חסרה רק מעט כדי להיות אלוהים עצמו (תהילים ח, ו). בפרק א' של ספר בראשית, המקצב השלישי הוא תהליך שמתחיל ב'פחות' ושואף להיות יותר דומה לאלוהים, עד אשר יגיע לנקודת השיא ביצירה – האדם, שהוא כל כך מתקדם עד שמתואר כ"בצלם אלוהים" (בראשית א, כ"ז).

אורך החיים המוגבל של בני האדם מטשטש את האמיתות הללו. אנו חושבים על עצמנו כמי שנעים מחיים למוות, מלידה לקץ החיים. בחיי היומיום שלנו, אנו תופסים את סדר היום שלנו ושולחן העבודה כמערך שנע מסדר ראשוני אל כאוס גדל והולך. התיאור המקראי של בריאת העולם מנחה אותנו לחוות את החיים והעולם מנקודת מבטה של אותה יישות אלוהית. מבחינה קוסמית, העולם נע מהכאוס ששלט אחרי המפץ הגדול אל

סדר מופתי הנשלט בידי חלוקה לגלקסיות, כוכבי מרום וכוכבי לכת. מזווית הראייה האלוהית, עשינו תנועה בכדור הארץ שלנו מאי-חיים לחיים בתקופת זמן של 14 מיליארד שנים, ומאז – במרוצת למעלה ממיליארד שנים הייקום מצוי בתנועה דינמית של קליטת חיים חדשים. מסר זה מכוון אותנו לראות את העולם מנקודת מבט של האינסוף *(sub specie aeternitatis)*.

הטקסט המקראי מעניק סימני דרך לחילוץ שלושת מקצבי הבריאה *שתפקידנו ליטול בהם חלק*. עלינו לחיות את חיינו מצד הסדר הקיומי (והמקיים) אל מול התוהו ובוהו; עלינו להעמיד בבסיס כל מעשינו והתנהגויותינו את יצירת החיים וביסוסם כתנועת נגד למוות ואי-חיים; ולסיום, ככל שפוטנציאל החיים שלנו מתקדם והולך עלינו לפעול לשיפור איכות החיים בעולם, ובפרט של בני האדם שנוצרו בצלם אלוהים. וכך – מלמדת אותנו התורה - נהפוך לשותפי האל בתהליך הבריאה והיצירה.